

11 TARPTAUTINIS BALTISTŲ KONGRESAS RYGOJE

2010 m. rugsėjo 27–30 d. Rygoje, Latvijos universitete (LU), įvyko 11 Tarptautinis baltistų kongresas „Baltų kalbų praeitis, dabartis ir ateitis“. Pagrindinis kongreso organizatorius buvo LU Latvių kalbos institutas, organizacinį komitetą sudarė 18 žinomų baltistų iš 8 šalių. Kongreso pranešimai skaityti dvylikoje sekcijų, surengti du plenariniai posėdžiai¹. Renginio tezių rinkinyje numatyta 114 pranešimų, kuriuos parengė 122 baltistai iš 11 valstybių². Kongrese pranešimų perskaityta kiek mažiau, nes vienas kitas mokslininkas dėl įvairių priežasčių negalėjo dalyvauti. Daugiau nei pusę pranešėjų sudarė šeimininkai latviai, beveik trečdalis – lietuviai; iš kitų šalių (Lenkijos, Vokietijos, Čekijos, Prancūzijos, Italijos, Šveicarijos, JAV, Baltarusijos, Rusijos) atvyko tik keliolika kalbininkų.

Kongresą atidariusį *plenarinį* posėdį bendru pranešimu apie *Baltų kalbų atlasą* pradėjo Danguolė Mikulėnienė (Vilnius) ir Anna Stafecka (Ryga). Pranešėjos išskėlė atlaso rengėjams iškilusias problemas (pvz., nevienodi lietuvių ir latvių tarmių klasifikacijos principai), aptarė pluoštą išleisto atlaso prospekto

¹ Žr. *XI starptautiskā baltistu kongresa „Baltu valodu pagātne, tagadne un nākotne“ programma. 2010. gada 27.–30. septembrī*. Rīga: Latvijas Universitāte, 2010.

² Žr. *XI starptautiskā baltistu kongresa „Baltu valodu pagātne, tagadne un nākotne“ referātu tēzes. 2010. gada 27.–30. septembrī*. Rīga: Latvijas Universitāte, 2010.

žemėlapiuose pateiktų lietuvių ir latvių tarmių leksikos paralelių. Grasilda Blažienė (Vilnius) nagrinėjo latvių ir prūsų hidronimų atitikmenis, o Bernhards Wälchlis (Bernas), remdamasis jam gerai pažįstamos latvių kalbos medžiaga, svarstė klausimą, kiek kalbos vidinės struktūros variacijai gali turėti įtakos kalbų kontaktai. Posėdį užbaigė Sarma Kļavinia (Ryga), aptarusi mažiau žinomus Jānio Endzelīno akademinės biografijos faktus.

Baigiamajame *plenariniame* posėdyje Ina Druvietė (Ryga) aptarė dabartinės sociolingvistinės baltų kalbų situacijos panašumus ir skirtumus: pastaruosius daugiausia lemia etnolingvistinė valstybės sandara (lietuvių kalba yra gimtoji 83,9% gyventojų, o latvių – 58,8%, dėl to Latvijoje gimtoji kalba yra didesnis identiteto rodiklis nei Lietuvoje) ir nepakankamas valstybinės kalbos politikos finansavimas Latvijoje. Nepaisant to, lietuvių ir latvių kalbos pranešėjos buvo apibūdintos kaip stabilios valstybinės kalbos, atliekančios visuomenės vienijimo ir Europos Sąjungos oficialiųjų kalbų funkcijas. Alma Ragauskaitė (Vilnius) pristatė 2004–2010 m. Valstybinės lietuvių kalbos komisijos finansuoto ir Lietuvių kalbos instituto vykdyto projekto „Istorinių etninių (Lietuvos paribio ir užribio) vietovardžių rinkimas ir duomenų tvarkymas“ rezultatą – minėtųjų vietovardžių duomenų bazę (www.lki.lt/tevi). Kol kas joje peržiūrimi užrašymai tik iš 19 a. dokumentų (galimi trys paieškos būdai: pagal dabartinį vietovardį, pagal istorinį vietovardį ir pagal metus), tačiau medžiagos surinkta kur kas dau-

giau – iš 16–19 a. administracinio-juridinio pobūdžio dokumentų, bažnyčių knygų ir kitų istorinių šaltinių. Pranešėja pabrėžė, kad sukaupti vietovardžiai galėtų būti ateityje rašysimo istorinio Lietuvos vietovardžių žodyno dalis. Pietras Umbertas Dinis (Piza) pristatė pastarųjų metų savo tyrimus, – Martino Liuterio „Mažoji katekizmas“ vertimų į baltų kalbas (1561 m. A. Vilio į prūsų kalbą, 1579 m. B. Vileto į lietuvių kalbą ir 1586 m. vadinamojo J. Ryvijaus į latvių kalbą) lyginamosios-kontrastinės analizės galimybes³: toks vertimų gretinimas leidžia įsigilinti į senąją baltų kalbų būklę ir ieškoti naujų lingvistinių, ypač prūsų kalbos, sprendimų. Minėtoji analizė gelbsti tiriant morfologijos problemas: tai pranešėjas įrodė pateikęs naują pr. *ains* 61₂₀ interpretaciją. Christianė Schiller (Berlynas) svarstė kuršininkų kalbos vs. *tarmės* klausimą (plg. la. *kurseniekų valoda*): kuršininkų tarmė genetiniu požiūriu šliejasi prie latvių kalbos vidurio tarmės kuršiškųjų patarmių, tačiau dėl sąveikos su kitomis kalbomis, ypač lietuvių, ji prarado pirminę struktūrą ir supanašėjo su lietuvių kalba, – dėl šios priežasties kuršininkų tarmė W. P. Schmido vadinta *mišriąja kalba* (*Mischsprache, mixed language*).

Toliau trumpai apžvelgsime atskirų sekcijų darbą.

Pirmos sekcijos vieninteliame posėdyje nagrinėti *vertimo ir stilistikos klausimai*. Jānis Sīlis (Ventspilis) iškėlė aktu-

alią spęstiną problemą: verčiant ES dokumentus į latvių kalbą Latvijoje ir ES institucijose ir vertėjams nesikonsultuojant pamažu formuojasi du kanceliarinės verstinės latvių kalbos variantai – „nacionalinis“ ir „europinis“. Svetlana Polkovnikova (Daugpilis) aptarė kalbėjimo veiksmažodžių perteikimą A. Čechovo apsakymų vertimuose į latvių kalbą, o Milda Klampė (Ryga) – Biblijos originalo transformacijas vertimuose į latvių kalbą. Gunta Ločmelė (Ryga) išryškino 1920–1930 m. reklamos kalbos įtaką latvių kalbos raidai, o Inguna Skadīnia (Ryga) kalbėjo apie anglų-latvių kalbų mašininio vertimo pažangą.

Nemažo dėmesio sulaukė *onomastikos, etimologijos ir kai kurie kiti klausimai*, svarstyti antroje, penktoje ir devintoje sekcijose. Antrosios sekcijos posėdį pradėjo Benita Laumanė (Liepoja), kuri ilgame pranešime apie Kuržemės ir Žemgalos gyvenamųjų vietų vardus su *-ait-* (*-aiši-*) teigė, kad Latvijos vietovardžiai sudaro vieną arealą kartu su šį formantą turinčiais Vakarų Lietuvos vietovardžiais ir pavardėmis, tačiau dalis latvių onimų galėjo rasti ir savarankiškai. Julija Gurskaja (Minskas) kalbėjo apie Baltarusijos teritorijoje fiksuotų istorinių baltų ir slavų antroponimų, kurie išlikę ir pavardėse, pamatinių kamienų semantiką. Čia išaiškėjo problema dėl baltų antroponiminių kamienų sampratos: diskutuojant prieita prie nuomonės, kad antroponiminio kamieno negalima tapatinti su apeliatyvo šaknimi, o būtina matyti visą antroponimo struktūrą. Daiva Sinkevičiūtė (Vilnius) pristatė naujus baltų dvikamienių asmenvardžių kamie-

³ Daugiau žr. *Blt* 42(1), 69–88, *БСН* 18, 28–39, *BF* 18(1–2), 31–45, *Blt* 44(2), 297–320.

nų *gad-*, *god-* ir *gal-* kilmės aiškinimus, motyvuotus onimų struktūros pokyčiais. Ojāro Bušo (Ryga) pranešime, rengtame kartu su Renāte Silinia-Piņķe (Ryga), siūlyta la. *(*pur*)*gaiļi* ‘vaivariņi’, fiksuotą la. avd. *Purgailis*, vv. *Purgaiļi*, laikyti ne skoliniu iš lietuvių kalbos, bet bendra baltų kalbų paveldėta leksema (ar paralelia inovacija). Posėdį baigė Asta Leskauskaitė (Vilnius), kuri remdamasi lie. *kraujazolēs* pavyzdžiu teigė, kad rengiant *Baltų kalbų atlaso* pirmąjį tomą (augalų pavadinimai) kilo abejonių dėl retai pavartotų pavadinimų priskyrimo vienam ar kitam augalui.

Penktosios sekcijos rytinį posėdį pradėjo Laimutė Balodė (Ryga, Helsinkis) svarsčiusi, kokie latvių hidronimai laikytini metaforiniais. Ilzė Štrausa (Ryga) pristatė Ukrų valsčiaus vietovardžių šaltinius ir jų teikiamą informaciją apie onimus. Ilga Jansonė (Ryga) aptarė latvių pavardžių Ērgemės evangelikų liuteronų parapijoje 1819–1906 m. atsiradimą ir jų semantines grupes. Paulas Balodis (Ryga) pristatė latvių fiziografinės semantikos pavardes, įvardijančias reljefo iškilimus, ir jas lygino su tos pačios semantikos Baltijos regiono kalbų (lietuvių, estų, suomių, lenkų, vokiečių ir rusų) pavardėmis. Inesė Zuģička (Daugpilis) išryškino centrinės Latgalos pravardžių, atsiradusių iš kitų onimų, kilmės grupes. Posėdį baigusi Baiba Bankava (Ryga) akcentavo eponimų, kuriais daugiau domimasi kitose užsienio šalyse, tyrimo aktualumą Latvijoje, aptarė atliktus darbus, tolesnio tyrimo gaires.

Popietiniame posėdyje Asta Leskauskaitė (Vilnius), pristačiusi kartu

su a. a. Sauliumi Ambrazu (Vilnius) ruošta pranešimą, pabrėžė arealinės lingvistikos svarbą etimologijai ir išskėlė naujus kankorėžių pavadinimų kilmės aiškinimus. Agris Timuška (Ryga) tęsė „augalų temą“ remdamasis Europos kalbų atlasu ir pristatė, kokie medžio pavadinimai vartojami baltų ir kitose Europos kalbose. Kazimieras Garšva (Vilnius) aptarė oniminius lituanizmus Pietų Latgaloje bei jos apylinkėse ir pagal tai brėžė ankstesnes lietuvių gyvenamąsias ribas Latvijoje. Nijolė Laurinkienė (Vilnius) kalbėjo apie mitologinės Žemės deivės kulto paplitimą baltų gyventoje teritorijoje ir akcentavo jo bendrabaltiskumą, o posėdį baigęs aktyvus diskusijų dalyvis Rolandas Kregždys (Vilnius) pateikė naują teonimo *Chaurirari*, kurį mini Motiejus Strijkovskis, kilmės hipotezę, pagal kurią ši vardą gretino su Mažosios Lietuvos šaltiniuose užfiksuotu teonimu *Kaukarius* „kalnų dievas“ ir aptarė dievybės funkcijas.

Devintoji sekcija prasidėjo Igorio Koškino (Ryga) pranešimu apie istorinius slavizmus latvių kalboje, kuriame daugiausia dėmesio skirta la. *soģis* fonetinei raidai. Pēteris Vanagas (Ryga, Stokholmas) aptarė du senosios latvių krikščioniškosios leksikos sluoksnius (kalkes ir iš s. rusų kalbos skolintus asmenvardžius) bei su jais susijusius probleminius klausimus. Birutė Jasiūnaitė (Vilnius) atskleidė visą lietuvių velnių pavadinimų pagal gyvenamąją vietą spektrą (rėmėsi tarmėmis ir tautosaka), o Dalios Kiseliūnaitės (Klaipėda) pranešimas buvo skirtas vienai Kuršių nerijos kuršininkų leksikos daliai – žodžiams, reiškiantiems duoną ir

jos kepimą, – etninės kultūros fone. Giedrius Subačius (Čikaga, Vilnius) kalbėjo apie 2006 m. surastų Joannes Herolto inkunabule „Liber Discipuli de eruditioni Christifidelium“ seniausių žinomų lietuvių kalbos glosų (27 leksemos) autoriaus tarmę (greičiausiai pietinių vakarų aukštaičių) ir jų užrašymo kontekstą bei laiką (panašus kaip ir pirmųjų lietuvių poterių). Annos Helenės Feulner (Berlynas) pranešime buvo aptartos „Tewe mufu...“, esančio Johno Wilkinso *Essay* (1668 m.), užrašymo ypatybės, o posėdį baigęs Alvydas Butkus (Kaunas), remdamasis romėniškąja lietuvių kilmės legenda, kėlė mintį, kad Lietuvos aristokratai viduramžiais (iki XV a. pab.) mokėję kalbėti ir lietuviškai.

Devintos sekcijos popietinis posėdis buvo skirtas *kalbos politikai, baltų kalbotyros istorijai ir pedagogikai*. Jānis Valdmānis (Ryga) kalbėjo apie valstybinės kalbos vadybos įstaigų (Valstybinės kalbos centro ir Latvių kalbos agentūros) įnašą į kalbos politikos įgyvendinimą. Pavelas Štollas (Praha) aptarė baltų kalbų, daugiausia latvių kalbos, praeitį, dabartį ir ateitį Čekijoje, Daiva Puškoriutė (Kaunas) įrodinėjo, kad lietuviai ir latviai gali bendrauti be trečiosios kalbos (pristatytas VDU Letonikos centro projektas „Lietuvių ir latvių kalbų pamokų ciklas pasienio mokyklose“). Ilona Dzenė (Ryga) aptarė, kaip kalbos klausimus Latgaloje interpretavo Francis Trasunas, vienas ryškiausių Latgalos nacionalinio atgimimo veikėjų. Normundas Džintaras (Liepoja) pasakojo apie tai, kaip

20 a. pirmosios pusės latvių kalbos vadovėliuose pasinaudota lyginamosios istorinės kalbotyros laimėjimais.

Fonetikos problemos diskutuotos trečioje ir iš dalies šeštoje sekcijose. Trys pranešimai buvo skirti eksperimentinei fonetikai. Ilzė Auzinīa (Ryga) nagrinėjo specifinius skiemenų ribos atvejus, kai priešdėlio ir šaknies sandūroje yra du balsiai, pvz.: *paagrš, neesmu*. Konstatuota, kad net ir tais atvejais, kur nevyksta kontrakcija, skiemenų riba nėra aiški. Juris Grigorjevas (Ryga) lygino ilgųjų izoliuotų balsių [ī], [ā] ir [ū] akustinę kokybę kalbant ir dainuojant⁴. Inesė Indričānė (Ryga) aptarė latvių kalbos dusliųjų priebalsių akustinius ypatumus, iki šiol plačiau netirtus. Eksperimentuota su dirbtiniais žodžiais, parenkant reikiamą balsių aplinką, pvz.: *āsa, īsi, ūsu; āša, īši, ūšu*. Kituose fonetikai skirtuose pranešimuose svarstytos baltų kalbų dvibalsių interpretacijos problemos (Anna Daugavietė, Sankt Peterburgas), kalbėta apie fonetinių ir tarminių ypatybių atspindžius „Sakytinės lietuvių kalbos tekstyne“ (Genovaitė Kačiuškienė, Šiauliai), išryškintos latvių kalbos skirtingų funkcinių stilių intonacinės ypatybės (Maija Brēdē, Ryga). Bonifaco Stundžios ir Vytauto Rinkevičiaus (Vilnius) pranešimai buvo skirti ne fonetikos, o morfonologijos problematikai: pirmasis diskutavo darinių afiksų prozodinės dominacijos klausimu, o antrasis aptarė prūsų kalbos priesaginių vardažodžių kirčiavimo raidą.

⁴ Plačiau žr. šio sąsiuvinio p. 63–78.

Keliuose šeštosios sekcijos pranešimuose nagrinėti *semantikos* klausimai. Vienas jų buvo teorinio pobūdžio: Zaiga Ikerė (Daugpilis) aptarė reikšmės denotacinio ir konotacinio aspekto teorines interpretacijas ir raidą. Du pranešimai buvo skirti tam tikrų latvių kalbos žodžių reikšmių analizei: Ieva Kuplā (Ryga) nagrinėjo veiksmažodžio *krist* daugiareikšmiškumą, o Daina Nītinia (Ryga) – įvardžių *šis*, *tas*, *viņš* semantiką. Bendrą pranešimą apie hipotetiškumo reikšmes lietuvių ir lenkų kalbose pristatė Danuta ir Romanas Roszko (Varšuva).

Vienas šeštosios sekcijos posėdis buvo skirtas *frazeologijos* ir *leksikologijos* problemoms. Trijuose pranešimuose svarstyti specifiniai latvių frazeologijos klausimai: Brigita Bušmanė (Ryga) aptarė Stendės šnektos palyginimus su gyvūnų pavadinimais, Elga Skrūzmanė (Ryga) – G. Mancelio „Postilės“ frazeologizmus su žodžiu *sirds*, o Ilga Migla (Ryga) – frazeologinius palyginimus su gamtos objektų pavadinimais. Regina Kvašytė (Šiauliai) perskaitė kartu su Kazimieru Župerka parengtą pranešimą apie *ašarų* konceptualizavimą lietuvių ir latvių frazeologijoje⁵. Posėdį užbaigė Anitra Rozė (Ryga), kalbėjusi apie būdvardžių la. *balts* ir *melns* specifiką.

Dialektologijos klausimams buvo skirtas vienas ketvirtos sekcijos posėdis. Jame daugiausia kalbėta rengiamo *Baltų kalbų atlaso* tema. Mikulėnienės ir Stafėckos pranešimuose apžvelgta geolingvistinių leksikos tyrimų Lietuvoje ir

Latvijoje istorija⁶, Violeta Meiliūnaitė (Vilnius) aptarė medžiagos atranką ir pateikimą *Lietuvių kalbos atlase* (1977–1991). Kituose dviejuose pranešimuose supažindinta su augšzemniekų tarne šiaurės rytų Vidzemėje kultūros istorijos požiūriu (Dace Markus, Ryga), aptarti kalbų kontaktų periferinėse Latvijos tarinėse tyrimai (Vilma Šaudinia, Daugpilis).

Septintos sekcijos posėdžiuose gvildentos *sociolingvistikos* ir *leksikografijos* problemos. Giedrė Čepaitienė (Šiauliai) aptarė medžiagos rinkimo pragmatikos tyrimams niuansus. Dītė Liepa (Ryga) analizavo latvių spaudos kalbos nuo 1986 iki 2010 m. permainas sociolingvistiniu požiūriu. Vineta Porinia (Ryga) aptarė dvikalbystės dinamiką šių dienų Latvijoje, o Gunta Kļava ir Kristīnė Motivānė (Ryga) – valstybinės kalbos vaidmenį migracijos politikai Latvijoje. Sanita Lazdinia ir Ilga Šuplinska (Rēzeknė) svarstė, kokie procesai vyksta rytų Latvijos kalbose – evoliucijos ar erozijos, o Lidija Leikuma (Ryga) kėlė būtinybę aiškiau apibrėžti latgaliečių rašomosios ar bendrinės kalbos statusą valstybėje ir rasti jai tinkamą vietą Latvijos švietimo sistemoje ir latvių kultūroje. Sociolingvistikai skirtą posėdį baigė Dacė Strelēvica–Ošinia (Ryga) pranešimu apie preskriptyvizmo vaidmenį latvių kalbos ir lingvistinės minties raidai.

Leksikografijos tematikos posėdį pradėjo Andrejus Veisbergas (Ryga), pa-

⁵ Plačiau žr. šio sąsiuvinio p. 113–122.

⁶ Plačiau žr. šio sąsiuvinio p. 123–133.

lyginęs lietuvių ir latvių leksikografijos istoriją. Dviejuose pranešimuose kalbėta apie tekstynų lingvistikos galimybes latvių leksikografijoje (Eduardas Čauna, Ryga) ir apie autorinį tekstą kaip nacionalinio tekstyno ir rašytojo kalbos žodyno resursą (Maija Baltinija ir Daina Vucānē, Ventspilis). Dar du pranešimai buvo skirti žodynams – rengiamam *Latvių-čekų kalbų* (Michalas Škrabalas, Praha) ir *Dabartinės latvių kalbos žodynui* – *MLVV* (Ieva Zūicena, Ryga).

Morfologijos sekcijoje buvo perskaityti 9 pranešimai, skirti baltų veiksmažodžio ir vardažodžio kaitybės ir darybos klausimams. Du prelegentai nagrinėjo baltų veiksmažodžio sinchroninės ir diachroninės kaitybės dalykus. Andra Kalnača (Ryga) aptarė la. netiesioginės (atpasakojamosios) nuosakos ir modalumo santykį. Pranešėja nagrinėjo šios nuosakos vartoseną evidencialio, episteminio ir deontinio modalumo kontekstuose, taip pat parodė, kad kartais modalinio atspalvio galima būtų ir neižiūrėti (sakysim, tais atvejais, kai šalutiniame sakinyje tik perteikiama tiesioginė kalba). Miguelis Villanueva Svenssonas (Vilnius) svarstė bl. ir sl. veiksmažodžių, turinčių antrąjį kamieną su priesaga *-ē-, rekonstrukcijos klausimus (plg. lie. *veizdėti*, *vėizdi*, la. *viēdēt*, -u (-ēju), pr. *widdai*, s. bažn. sl. *vidėti*, *vidi*-). Pagrindinis dėmesys buvo skirtas šių veiksmažodžių paradigminės apofonijos klausimui – pranešėjo nuomone, ji atskirų bl. ir sl. prokalbių etapu mažai tikėtina, bet jos galimybė neatmestina bendru bl.-sl.

prokalbės raidos etapu. Dviejuose pranešimuose svarbus vaidmuo teko klitinėms lie. įvardžių formoms. Danielis Petit (Paryžius) nagrinėjo baltų kalbų parodomąsias dalelytes (lie. *štai*, *anavà*, la. *lūk*, *re* ir kt.). Jos gali būti vartojamos su *dativus sympatheticus* (plg.: lie. *tè táu*, ru. *вот тебе*, lo. *ecce tibi*), todėl pranešėjas plačiau svarstė jau Ernsto Fraenkeli⁷ keltą mintį, kad lie. dalelyčių *aňskat*, *šňskat*, *tàskat* pabaigos elementas -t galėtų būti kildinamas iš klitinio vns. 2 a. įvardžio naudininko *ti*. Auksė Razanovaitė (Vilnius) tęsė šio įvardžio temą ir aptarė jo galininką *te* 'tave'. Pranešėja parodė, kad ši lytis, kalbotyros darbuose paprastai figūruojanti kaip rekonstruota, iš tiesų vartojama kai kuriuose senuosiuose lietuvių raštuose (Slavočinskio giesmyne ir „Knygoje nobažnystės“)⁸. Poroje kalbamosios sekcijos pranešimų domėtasi gramatinėmis bl. vardažodžio kategorijomis. Henri Menantaud (Paryžius) aiškino, kokio daiktavardžių skaičiaus reikalauja la. skaitvardžiai. Vienais įdomesnių atvejų laikytini trupmeniniai skaitvardžiai su šaknimi *pus-* (*pusotra* 'pusantro', *pustreša* 'pustrečio' ir pan.). Vienuose linksniuose jie reikalauja daiktavardžio vienaskaitos formos, o kituose – daugiskaitos, plg. kilm. *pusotra gada* (vns.), bet naud. *pusotriem gadiem* (dgs.). Pranešėjo nuomone, tokiais atvejais galima įžiūrėti „vidurskaitą“, kuri, kitaip nei vienaskai-

⁷ *Baltoslavica. Beiträge zur balto-slavischen Grammatik und Syntax*, Göttingen: Vandenhoeck und Ruprecht, 1921, 3, 33.

⁸ Plačiau žr. *Blt* 45(2) 261–264.

ta ir daugiskaita, gali būti tik valdoma ir kurios vienos formos homonimiškos vienasakaitos, o kitos – daugiskaitos lytims. Eglė Žilinskaitė (Vilnius) susitelkė ties s. lie. aliatyvu – antru pagal dažnį postpoziciniu vietininku Daukšos „Postilėje“. Nors paprastai jis apibūdinamas kaip vietos linksnis, tokia reikšmė tesudaro apie ketvirtadalį vartosenos atvejų, o kitur aliatyvas atlieka kitas funkcijas: nusako tikslą, žymi adresatą, yra vartojamas posesyvinėse, lyginamosiose konstrukcijose ir kt. Remdamasi tipologiniais duomenimis, pranešėja atkreipė dėmesį į panašią lie. ir kitų pasaulio kalbų aliatyvo polisemijos raidą⁹.

Trijuose pranešimuose svarstyti baltų kalbų žodžių darybos klausimai. Jurgis Pakerys (Vilnius) analizavo lie. daiktavardinių veiksmažodžių priesagų ir jų pamatinių daiktavardžių kamienų santykį. Pranešėjo manymu, jei tos priesagos sunkiau nuspėjamos atsižvelgiant į pamatinio daiktavardžio kamieną, tada jos laikytinos „darybiškesnėmis“ (–*ėti*, –*yti*), ir atvirkščiai: jei priesagos lengviau prognozuojamos, jos laikytinos ne tokiomis „darybiškomis“ (–*ioti*, –*iuoti*). Valentinos Skujinios (Ryga) pranešimas buvo skirtas konversijos ir kalbos dalių ribų klausimui. Konversijos metu keičiasi žodžio semantika ir sintaksinė funkcija, taip pat gali keistis ir kaityba, todėl pranešime, remiantis la. medžiaga, siekta pateikti kriterijus, leidžiančius griežčiau brėžti kalbos dalių ribas konversijos procesų metu. Inta Urbanovičia (Ryga) nagri-

nėjo priešdėlių ir priesagų vaidmenį la. paronimijoje. Viena vertus, matyti, kad abi šios morfemų rūšys turi bendrybių: jos padeda diferencijuoti panašių žodžių reikšmes, ir skirtingos kalbės dalys turi atskiras minėtųjų afiksų sistemas. Kita vertus, esama ir skirtybių: priešdėliai turi konkretesnes reikšmes ir rečiau pasitaiko skoliniuose (kitaip nei priesagos, kurių segmentacija, beje, skoliniuose žodžiuose paprastai būna problemiška).

Sintaksės sekcijoje buvo perskaityta dešimt pranešimų. Mažoka, ypač turint omenyje, kad sinchroniniai sintaksės tyrimai (ypač tipologiniai ir kognityviniai) Europos kalbotyroje šiuo metu išgyvena pakilimo laikotarpį. Ieva Ozola (Liepoja) nagrinėjo laiko aplinkybių raišką žemutinės Kuržemės šnektose. Remdamasi dialektologinėse ekspedijose surinkta medžiaga ji aptarė laiko raišką galininku, įnagininku, vietininku, prielinksnių konstrukcijomis ir kt. Nagrinėjamą medžiagą pranešėja lygino su latvių bendrinės kalbos ir gretimų lietuvių kalbos termių atitikmenimis. Nicolé Nau (Poznań) detalai išnagrinėjo latgaliečių kalbos žodelių *a* ir *i* sintaksines bei pragmatines funkcijas XIX a. pabaigoje ir XX a. pradžioje Rėzeknės apylinkėse surinktose pasakose. Artūras Judžentis (Vilnius) aptarė atributinės funkcijos raišką dalyvais ir šalutiniais sakiniais senuosiuose lietuviškuose raštuose ir ieškojo tokią sinonimiją ribojančių faktorių. Ilzė Lokmanė (Ryga) nagrinėjo aiškinamuoju, arba tikslinamuoju, semantiniu santykiu susijusių vientisinio sakinio vienetų sin-

⁹ Plačiau žr. *Blt* 45(2) 221–241.

taksinius ir semantinius ryšius, nurodė jų interpretavimo sunkumus. Ilja Seržantas (Vilnius, Bergen) perskaitė pranešimą apie netipiškų (nekanoninių) subjektų žymėjimą vardininku lietuvių ir rusų kalbose. Tokį žymėjimą jis siūlė aiškinti ne gana formaliu Martino Haspelmatho suformuluotu „Vartosenos pirmumo žymėjimo atžvilgiu“ principu, o morfosintaksiniu (sakinio modeliai be subjekto vardininko yra nestabilūs) ir semantiniu-funkciniu (nekanoninis argumentas įgauna kanoniniam subjektui būdingų semantinių arba funkcinų ypatybių) kriterijais. Lienė Kalviša (Ryga) išnagrinėjo latvių kalbos įterpinių atliekamas evidencialumo ir episteminio modalumo žymėjimo funkcijas. Ji pasiūlė tokių įterpinių klasifikaciją pagal reikšmę ir informacijos šaltinio nuorodą, aptarė jų gramatines funkcijas ir sintaksinę sandarą. Jūratė Pajėdienė (Vilnius) pristatė vieno sudėtinių laiko sakinių tipo senijoje lietuvių kalboje tyrimų rezultatus. Ji trumpai aptarė šių sakinių jungiamuosius žodžius, pagrindinio ir šalutinio predikato laiko formų derinimą, pagrindinio predikato modalumą ir poliariškumą. Linda Lauzė (Liepoja) nagrinėjo sintaksinius linkėjimų variantus šnekamojoje latvių kalboje. Buvo atkreiptas dėmesys į netipiškus linkėjimų raiškos modelius su asmeninio įvardžio vardininku, veiksmažodžių tiesioginės nuosakos formomis ir kt. Loreta Vaičiulytė-Semėnienė (Vilnius) nuodugniai išnagrinėjo sintaksinių konstrukcijų su dalyvine forma *būdamas* ir vardažodžio vardininku reikšmę bei raišką. Ji pasiūlė tokias konstrukcijas laikyti ne aplinkybėmis, o laisvaisiais an-

triniais predikatyvais, priklausomai nuo pozicijos sakinyje turinčiais aplinkybinę arba depiktyvinę reikšmę. Līga Vogina (Ryga) sprendė dviejų artimų semantinių funkcijų – agento ir percipiento (arba eksperierencio) skyrimo latvių kalboje problemas. Daugiausia remtasi šioms argumentams poziciją atveriančių predikatų semantika, aptarti kai kurie sunkiau interpretuojami atvejai.

Kompiuterinės lingvistikos, tekstynų lingvistikos ir bendrosios kalbotyros sekcijoje buvo perskaityti 6 pranešimai. Trys iš jų skirti lietuvių ir latvių tekstynų problematikai. Pietras Umbertas Dinius (Piza), Jolanta Gelumbeckaitė (Frankfurtas prie Maino), Mindaugas Šinkūnas (Vilnius) ir Vytautas Zinkevičius (Vilnius) pristatė senosios lietuvių kalbos anotuoto referencinio korpuso (*SLieKKas*) iniciatyvą ir tekstų jam atrankos principus. Planuojamas diachroninis lietuvių kalbos korpusas moksliniu ir techniniu požiūriu orientuosis į senosios vokiečių kalbos anotuotą referencinį korpusą „DDD – Referenzkorpus Altdeutsch (750–1050)“: Neabejotina, kad iniciatyvos rezultatas paskatins diachroninius tyrimus, – pavyzdžiui, senosios lietuvių kalbos gramatikos ir istorinio lietuvių kalbos žodynų rengimą, – belieka palinkėti greitesnio projekto įgyvendinimo. Kristinė Levānė-Petrova (Ryga) kalbėjo apie tekstų atrankos kriterijus *Dabartinės latvių kalbos tekstynui* (www.korpuss.lv). Be trijų pagrindinių principų, kai atsižvelgiama į kalbos atmainą (grožinė ar mokslinė literatūra), laikotarpį (tekstai, išspausdinti po 1991 metų) ir teksto tipą

(tekstas būtinai turi būti paskelbtas skaitmeniniu ar popieriniu formatu), teksto rengėjai yra sudarę išsamų papildomų kriterijų sąrašą (pvz., tekstas neturi būti verstinis, pirmenybė teikiama skaitmeninio formato tekstams etc.). Gunta Nešporė ir Baiba Saulītė (Ryga) pasakojo apie problemas, iškilusias rengiant latvių kalbos įvardžių gramatinį aprašą automatinei kalbos analizei. Pagrindinė dilema – nustatyti, kokios gramatinės kategorijos įvardžiams būdingos: pavyzdžiui, ar asmens kategorija priskirtina vien tik asmeniniams įvardžiams, ar ir kitiems; ar įvardis *kas* turi giminės ir skaičiaus kategorijas, o jei turi – kaip jas apibrėžti. Kuriant formalųjį įvardžių aprašą, daugiausia remtasi jų junglumu: jei įvardis gali būti vartojamas su daiktavardžiais, turinčiais giminės ir skaičiaus kategorijas, vadinasi, įvardžiui šios kategorijos nepriskirtinos, – taigi kontekste *meitenes un zēns, kas [...] įvardžiui kas* giminės ir skaičiaus kategorijos nebūdingos.

Prie tekstynų problematikos šliejosi Maijos Baltinios (Ventspilis) pranešimas: prelegentė pristatė elektroninį Latvijos kultūros kanoną (<http://www.kulturaskanons.lv/>), į kurį įtrauktos 99 tautos tradicijų, vizualiojo ir scenos meno, muzikos, literatūros, architektūros, dizaino ir kino vertybės, ir konstatavo, kad jame nėra kalbos skilties, o Kārlio Mīlenbaho ir Jānio Endzelīno „Latviešu valodas vārdnīca“ priklauso literatūros vertybių sąrašui. Pranešėja pasiūlė kalbos skilties sudarymo principus (darbų atrankos kriterijus) ir pateikė jos pavyzdį.

Dviejuose pranešimuose buvo svarstomi leksikografijos dalykai. Gertrūda

Naktinienė ir Zita Šimėnaitė (Vilnius) aptarė Lietuvių kalbos žodyno (I–XX, 1941–2001) leksikografinius šaltinius, jo elektroninius variantus (žr. www.lkz.lt, 2005 m. buvo parengtas pirmasis variantas, kuris 2008 m. atnaujintas) ir šiuo metu spaudai rengiamą LKŽ kompaktinę plokštelę. Jolanta Zabarskaitė (Vilnius) pasakojo apie ištiktukų fonetinę ir fonosemantinę motyvuotę, jų semantinius ypatumus bei pristatė lietuvių kalbos ištiktukų žodyno rengimo principus. Būsimajame ideografiniame žodyne sudarytoja atsisako tradicinės ištiktukų klasifikacijos ir pagal imitavimo būdą skirsto juos į 4 grupes: išskiria onomatopėjas, imitatyvus, mimemas ir veiksmožodinius ištiktukus.

Terminologijos ir leksikos istorijos sekcijoje buvo perskaityta 10 pranešimų, šešiuose iš jų svarstytos terminijos problemos. Māris Baltinis (Ryga) pabrėžė latviškosios terminijos atsiradimo ir tautos formavimosi ryšį bei išskyrė šešis latvių kalbos terminijos kūrimosi etapus iki 1918 metų: laikotarpis iki pasaulietinių raštų atsiradimo, laikotarpis iki nacionalinio atgimimo (1856 m.), pirmasis atgimimo etapas (1856–1875), antrasis atgimimo etapas (1875–1890), mokslo populiarinimo ir enciklopedinių leidinių laikotarpis (1890–1914) ir Pirmojo pasaulinio karo metai (1914–1918). Anna Vulānė (Ryga) aptarė morfologijos terminijos panašumus ir skirtumus trijose 20 a. pirmosios pusės latgaliečių gramatikose: Ontono Skryndos (1908 m.), Frančo Trasuno (1921 m.) ir Pitero Strodo (1922 m.). Ilzė Oļehnoviča (Daugpilis) lygino latvių ir anglų kalbų frazeologijos

terminiją, o Iveta Pūtelē (Ryga) pasakojo apie laisvesnę profesijų pavadinimų vartoseną žiniasklaidos tekstuose: skolinių *koučs*, *mediators*, *mentors* dažnumą, okazionalizmus (pvz., *putnologists* vietoj *ornitologists*), profesijų pavadinimus, vartojamus dar neaprobavus terminų (pvz., *telemarketinga specialists*, *zīmola vadītājs* etc.). Anita Butānē (Ryga) gilinosi į muzikologijos terminiją: prelegentė pabrėžė, kad latvių kalboje muzikos terminai daugiausia yra skolinti (tai gali būti nesugramatinti leksiniai skoliniai, rašomi pagal italų kalbos ortografijos principus, sugramatinti leksiniai skoliniai ir semantiniai skoliniai arba kalkės), o savi žodžiai, nors jų ir nedaug (pvz., *aiztura*, *balstiņš*, *iemutnis*, *skārums*), yra sudaromi pagal latvių kalbos žodžių darybos principus ir skatina latviškosios terminijos formavimąsi. Linda Kurminia (Ryga) aptarė latvių kalbos augalų pavadinimus 19 a. leidiniuose (Jānio Ilstero 1883 m. išleistame pirmajame botanikos vadovėlyje latvių kalba ir 1884 bei 1885 m. botanikos terminų rinkiniuose) ir lyginio juos su botanikos terminais vėliau pasirodžiusiuose veikaluose (1950 m. *Botāniskā vārdnīca* ir 2003 m. *Latviešu valodas augu nosaukumi*).

Kiti pranešėjai gilinosi į leksikos istorijos klausimus. Juris Baldunčikas (Ventspilis) aptarė leksiką durpėms įvardyti 18 ir 19 a. latvių kalboje: ji daug įvairesnė nei yra pateikiama K. Karulio *Latvių kalbos etimologijos žodyne* (ten randama *kūdra*, *zemdega*, *zemes malka*, *torfs*). Pirmasis durpes latviškai pavadina Senasis Stenderis: 1789 m. žodyne *Lettisches Lexikon* kaip vok. *Torf* 'durpės' ati-

tikmuo duotas junginys *dedzami velēni*. 1860 m. J. Alunanas pirmasis pavartoja leksemą *zemdega*, K. Ulmanis 1872 m. – *kūdra* ir *torba*. 19 ir 20 amžių sandūroje įsitvirtina leksema *kūdra*, nors iki Antrojo pasaulinio karo aptinkamas ir germanizmas *torfs*. Kornēlija Pokrotniecē (Ryga) lygino 16–18 amžių rankraštinius ir spausdintus „Tēve mūsu“ tekstus. Pranešėja išvardijo ryškiausias leksikos, morfologijos bei sintaksės skirtumus ir susitelkė ties penktojo maldos sakinio (dab. la. *Un piedod mumsūsu parādus, kā arī mēs piedodam saviem parādniekiem*) variacijomis: 16 a. rankraščiuose dominuoja sintagma *pamest grēkus*; spausdintuose tekstuose iki J. Reiterio randama leksema *parāds*, tik dėl vokiečių kalbos įtakos vartojama vienaskaitos forma (acc. sg. *parādu*), J. Reiteris 1675 m. jau renkasi daugiskaitą (acc. pl. *parādus*), o veiksmažodį *piedot* 1631 m. įveda G. Mancelis.

Dviejuose pranešimuose gvildentos skolinių problemos: Kristina Rutkovska (Vilnius) ir Zofia Sawaniewska-Mochowa (Varšuva) gramatiniu, semantiniu ir etnolingvistiniu aspektais aptarė lietuvių kalbos skolinius buvusios LDK šiaurinio regiono lenkų kalboje, o Eglė Bukantytė (Erlangenas, Klaipėda) kalbėjo apie vakarų žemaičių tarmės leksinius ir sintaksinius germanizmus, svarstė tų pačių semantinių grupių baltiškosios ir svetimos leksikos variantiškumo klausimą, aptarė dažnai pasitaikančius vertinius (pvz., *laikyti bažnyčią*, *pjauti plaukus*, *pastovėti egzaminą* etc.).

Kongreso dalyviams įsiminė daug puikių progų dalytis idėjomis drauge

pietaujant, vakarieniaujant ir kultūrinė programa – šiltas LU rektoriaus Marčio Auzinio priėmimas ir ekskursija į Rundalės pilį.

Artūras JUDŽENTIS

[*arturas.judzentis@lki.lt*]

Jurgis PAKERYS

[*jurgis.pakerys@flf.vu.lt*]

Vytautas RINKEVIČIUS

[*vytautas.rinkevicius@flf.vu.lt*]

Daiva SINKEVIČIŪTĖ

[*daiva.sinkeviciute@flf.vu.lt*]

Bonifacas STUNDŽIA

[*bonifacas.stundzia@flf.vu.lt*]

Eglė ŽILINSKAITĖ

[*egle.zilinskaite@flf.vu.lt*]